

Monarchianosztalgia

Hlavacska András interjúja

Hász Róberttel

Hász Róbert író, a Tiszatáj folyóirat főszerkesztője kamaszkora óta lelkes fogyasztója és nagy tisztelője a bűnügyi regény zsánerének. 2017 óta aktív szereplőjévé vált a magyar krimiiradalomnak, ugyanis ekkor jelent meg első történelmi krimije, amelyben életre keltette Fábíán Marcell pandúrdetektívet.

▼ Egy 2019-es interjúban nyilatkozta, hogy „egyértelmű jelei vannak a történelmi krimi reneszánszának vagy inkább megszületésének a magyar irodalomban”. A magyar bűnügyi irodalom témájával foglalkozó szakirodalom már a 2008-as, 2009-es évet is a magyar történelmi krimi reneszánszaként aposztrofálja. A mai magyar történelmi krimiket – köztük saját detektívregényeit, a Fábíán Marcell-könyveket – ennek a bő tízéves folyamatnak a szerves részeként látja, vagy beszélhetünk valamiféle elmozdulásról napjainkban?

✓ Rögtön az elején leszögezném: nem tartom magam krimiírónak. Bár nagyon megtisztelő volt például, hogy meghívtak a Magyar Krimiírók Titkos Társaságába, de nem érzem, hogy otthonosan mozognék ebben a műfajban. Persze fiatal korom óta olvasok krimi, sci-fit is, nem idegen számomra az úgynevezett zsánerirodalom, de a történelmi krimi kapcsán úgy definiálnám a hozzáállásom, hogy a történelmi regény felől közelítem meg a bűnügyi irodalmat, nem pedig fordítva. Történelmi regényeket már régóta írok, a Fábíán Marcell-könyvek inkább hétvégi kirándulások számomra: a főútról letérve megnéztem, hogy mi van a bozótosban. Alapvetően nem is az volt a szándékom, hogy krimi íjak, hanem hogy történelmi regényt.

A 2019-es nyilatkozatom arra vonatkozott, hogy tulajdonképpen én akkor szembesültem a magyar történelmi krimi meglétével, amikor megjelent a Fábíán Marcell első kötete. Ahogy érkeztek a reakciók, ahogy a kritikákban hivatkoztak erre és arra a kötetre is, Baráth Katalinra, Kondor Vilmosra, akkor tudatosult bennem, hogy ez egy létező műfaj a kortárs magyar irodalomban. Félreértés ne essék, az említett szerzőkről korábban is hallottam már, de a munkásságukat kevésbé ismertem. 2019-ben döböntem rá, hogy zajlik már egy ideje a reneszánsza a történelmi kriminek, virágzik egy új zsáner, közönsége is van. Üssenek agyon, de én nem emlékszem, hogy a megelőző évszázadban áradt volna nálunk a történelmi krimi. Vagy én ragadtam le Szerb Antal *Pendragon-legendájánál*. Szeretem a moly.hu-t bogarászni, ahol nagyon értelmes vélemények születnek mindenféle könyvekről, adekvát vélemények, nem feltétlenül akadémiai megfogalmazásban, de nem is baj, sőt. Ott láttam, hogy a magyar történelmi kriminek virulens közönsége van. Ennek megörültem. Arról tudtam, hogy külföldről érkeznek történelmi krimik, de a magyar krimi számomra parlag volt, egy lenézett műfaj. Egyébként ezzel kapcsolatban azt is gondolom, hogy az tudja a krimi megemelését, ha egy másik zsáner felől közelítünk felé. Nálam ez a másik zsáner a történelmi regény. Így talán egy „elfogadottabb” irodalmi közegbe is be lehet emelni.

Úgy látom, hogy 2019 óta nem jelentkeztek tömegesen magyar történelmikrimi-írók, de bízom benne, hogy nem áll le ez a folyamat, és az újabb generáció is rálép erre a csapásra – már csak azért is, mert ez egy hiányműfaj volt nálunk. De csak nálunk, mert ha a környező országokat nézzük, akár a szerb vagy az orosz irodalmat, akkor azt látjuk, hogy ez egy virágzó műfaj.

▼ Ez egyben azt is jelenti, hogy a Fábíán Marcell-regények megírása óta a krimiolvasási szokása is megváltozott? Más szemmel figyeli a bűnügyi irodalmat?

✓ Igen, azóta ha kezembe veszek egy krimi, akkor már „szakszemmel” nézem, azt figyeltem, hogy mit hogyan oldott meg a szerző. A krimiben vannak technikák – dramaturgia, dialógusfelépítés –, amiket kölcsön lehet venni. A fiatal szerzőknek még most is azt mondom, ne becsüljék le a zsánereket, mert párbeszédet, jeleneteket az úgynevezett alantasabb zsánerek szerzői néha sokkal jobban meg tudnak írni, mint mások. Van mit megtanulni. Egy húszperces asztali jelenetet úgy leír-

ni, hogy az éljen, mozogjon, ne lógjon ki egyetlen fölösleges szó sem, ezt el kell sajátítani. A jó krimi- és sci-fi-szerzők ezt nagyon tudják. Az írás technikai trükkjeit el lehet lesni, és ez nem szégyen.

Egy háromszáz oldalas kriminél gyakorlatilag meg kell vezetni az olvasót. Ha a harmincadik oldalnál megoldja a titkot, akkor valamit elrontottunk. A történelmi kriminél a hitelesség a másik fontos tényező. Jegyzetelni, kutakodni kell. Nekem is meg kellett tanulnom például, hogy mennyibe került 1903-ban, Zomborban egy kávé. Ahhoz, hogy a jelenet hiteles legyen, fizetni kell a kávéházban. Tudni kell a fuvardíjakat, mit ebédeltek az emberek, hogy öltöztek. Házak kellene, parkok, épületek – ezeket mind fel kell építeni. Ez teszi működővé a regényvilágot. A honfoglalás-kori regényemnél egyébként nagyobb bajban voltam, mint most, mert 970-ről végképp semmi adat nincs. Volt három tucat krónikabejegyzés. Persze ez részben könnyebbség is volt, mert a fantáziámmal tölthettem ki a hézagokat. Ugyanezt egy századfordulós regénynél nem tehetem meg. Ha leírom, hogy egy kiló zsír három koronába került, egy történész meg kiröhög, hogy csak ötven fillér volt, akkor az kínos.

► **Említette a krimi megítélése kapcsán, hogy még mindig egy lenézett műfaj. A kérdésnek tágabb perspektívát nyitva: szerkesztőként, a Tiszatáj folyóirat főszerkesztőjeként mit gondol a mai magyar kulturális életben a krimik helyzetéről? A folyóirat- és könyvkiadók hogyan viszonyulnak a műfajhoz?**

✓ Hívatlanul beleestem ebbe a közegbe, de azt látom, hogy a nevesebb kollegák, ítések és írók is olvasnak krimi. Lehet, hogy suttyomban, rejtve, a hátsó szobában az olvasólámpa alatt, tevékenységüket nem nagyon reklámozzák, de a Marcell kapcsán mégis kibukott, hogy bizony irodalmi körökben is olvasnak krimi. Már az, hogy a Fábián Marcell-könyveket hasonlították valamihez, arról árulkodik, hogy volt korábbi krimi olvasmányélményük. Tehát nem arról van szó, hogy ne olvasnának krimi az emberek – a „műveltek” is fogyasztják a zsánert, csak nem dicsekedtek vele. Erre szintén 2019-ben döbbsentem rá. Egyébként én is úgy voltam vele, hogy amikor irodalmi beszélgetésekre került sor, akkor nem azzal nyitottam, hogy mennyire szeretek krimi vagy sci-fit olvasni, kicsit talán szégyelltem is – aztán kiderült, hogy mindenki szeret krimi olvasni. Innentől már főlzabadtan lehet a témáról beszélni. Nem a zsáner határozza meg a prózai mű minőségét, hanem a nyelve. Innen nézve teljesen mindegy, milyen zsánerben alkotunk. Erre a legjobb példa *A rózsza neve*. Amikor huszonévesen olvastam, számomra egy reveláció volt: azt éreztem, én is ilyet szeretnék írni. Legyen benne rejtély, legyen egy kis borzongás, de legyen benne történelem, megalapozott tudás. Ez számomra fontosabb, mint az áradó szöveg, amely nem hordoz magában sem tanulnivalót, sem építenivalót. De lehet, hogy maradi vagyok.

► **A történelmi krimikkel szemben megfogalmazott egyik kritika, hogy bár izgalmas, ahogyan két műfajt ötvöznek, egyúttal a kortárs problémáktól való menekülésként is értelmezhető. A második Fábián Marcell-történet viszont mintha célzottan aktuális társadalmi feszültségekre reagálna – gondolok itt az emberkereskedelem vagy a családon belüli erőszak témájára. Tudatos döntés áll ennek a háttérben?**

✓ Ezt nem lehet elkerülni. Emberből vagyunk – amikor az ember alkot, az nem egy egynapos folyamat. Több hónapos, akár éves aktus, így a külvilág hatásai óhatatlanul megjelennek a történetben, még akkor is, ha nem vagyunk ennek tudatában. A kortárs környezetben játszódó krimivel egy problémám van, mégpedig a korunk tárgyi környezetének bősége. Ha egy ma játszódó krimi írnék, akkor a mobiltelefonról a szkenneren át az autóig mindent be kéne építenem, hogy hiteles legyen a háttér. Így viszont nem tudnék arra összpontosítani, amire szeretnék. A történelmi regény előnye, hogy az olvasó csak azt látja, amit elé teszek. Nem elvárás, hogy az egész világot bemutassam. Így jobban tudok egy társadalmi kérdésre, egy történésre vagy akár egy szereplőre fókuszálni, anélkül hogy a külvilág ráborulna. Nincs is nagyon kortárs regényem. A mai világunk annyira cseppfolyós számomra, hogy nem érzem magam elég szabadnak ahhoz, hogy hozzányúljak. A történelmi területek csendesebbek, nyugodtabbak. Viszont ezzel együtt a történelmi környezetet fel lehet használni arra, hogy a saját korunk szociális vagy társadalmi problémáját kifejezzük.

A kivándorlás és a családon belüli erőszak témájához a Zomborban hetente kétszer megjelenő Bácska című lap nyújtott inspirációt. Ennek végigolvastam az összes évfolyamát, az első oldaltól a hirdetésekig. Ez azt erősítette meg bennem, hogy akkor, a 20. század elején sem volt az ember más, ugyanazok a problémák kerültek előtérbe, mint ma: kivándorlás, munkanélküliség, erőszak. Nyilván más dimenziókban, más vertikális társadalmi osztályban. A második regényben megjelenő emberkereskedelem is valós sztori, a brazil lánykereskedelmi szál létezett, nem én találtam ki. Cseh,

szerb, magyar, szlovák lányokat csempészték Fiuméba és Abbáziába, onnan pedig hajóval vitték őket Brazíliába.

✔ **Maradva még mindig a történelmi kriminél: aki csak felületesen is ismeri az Ön életútját, azt nem érte váratlanul, hogy Fábíán Marcell pandúrdetektív kalandjait Zomborba helyezte – erős szállakkal kötődik a városhoz. A történet idejének megválasztása viszont nem magától értetődő: miért pont 1902-ben indul a cselekmény? Mi a legvonzóbb Ön számára a Vajdaság 20. század eleji történetében?**

✔ Amikor elkezdtem írni magát a történetet, az még nemhogy krimi nem volt, de helyszíne sem volt. Volt viszont atmoszférája: megfogott a szecessziós hangulat, a századforduló, egy spontán monarchiosztalgia. Azért szeretem nagyon ezt a korszakot, mert ez egy átmenet az archaikusabb társadalomból a modernbe. Ez az a korszak, amikor megjelenik a telefon, de még nem határozza meg az életünket; megjelenik az autó is lassan, de még nem a mindennapok része. Már itt-ott van villanyvilágítás, de a legtöbb helyen még petróleumlámpát, gyertyát használnak. Ez az átmenet fogott meg – ez tíz évvel korábban vagy később már nem lenne megragadható. Fölugrunk a hintóra, a lovak patái csattognak, de már felkapcsolhatunk egy villanyt – ez a kettősség érdekelt. Valahonnan jövünk, magunk mögött hagyunk egy világot, de azért még ez a világ látszik, az egyik lábunk még belelóg, de a másikkal már máshol vagyunk, ez a másik világ pedig egyszerre félelmetes és izgató, nem tudjuk, mit hoz. Persze mi már tudjuk, mi jött tíz év múlva: a mindent elsodró nagy háború, de a kor embere ezt még nem láthatta. Előttük egy végtelen perspektíva volt, prosperált a világ, haladunk egy cél felé. Ide köthető az ujjlenyomat kérdése is. Kevesen tudják, hogy az európai kontinensen Magyarországon vezették be először az ujjlenyomatot mint vizsgálati eszközt. Mindenkit megelőztünk. A briteknél már volt, a Scotland Yard már használta, a budapesti rendőrkapitány pedig ott tanulta ezt a tudományt.

✔ **Ez a mediális beágyazottság az első krimijében nagy hangsúlyt kap, a nyomozásban is fontos szerepe van. Fábíán Marcell többek között a korban újszerűnek számító technikák használatával tűnik ki kollégái közül. Mivel magyarázható, hogy a második kötetnek ez az aspektusa kevésbé kerül előtérbe?**

✔ Erre van egy nagyon egyszerű válasz: nem akartam még egyszer ugyanazokat a módszereket használni. Általában olyasmit szeretnék írni, ami engem is izgat. Ha kétszer ugyanazt az eszközt használnám, az unatna. Ezért is indultam inkább másfelé. Az első regényt meghatározza a technikai újszerűség, a tetthelyek fotózása, az ujjlenyomatok keresése. A másodiknál nem szerettem volna ezeket újra előszedni. Nem egy Poirot- vagy Holmes-sorozatot szeretnék írni, ahol mindig ugyanazokat a módszereket alkalmazzák hasonló helyzetekben, mindig ugyanabba a nagyítólelencsébe néznek bele. A második regényben Marcell már másmilyen helyzetekbe kerül, például felerősödik a családtörténeti szál. A *Táncoló halál*ban több olyan figura életét is tovább követhetjük, akikkel már az első regényben is megismertkedtünk. A főhős, Marcell élete is bonyolódik. Azt nem mondanám, hogy a végeredmény egy családregegy lett, de egy sokkal intimebb világ tárul az olvasó elé, mint az első kötetben.

✔ **Az ismétlés kérdése azért is jó, hogy szóba kerül, mert a második Fábíán Marcell-kötetben azért felfedezhetők olyan szerkezeti elemek, amelyek az elsőben is helyet kaptak. Mintha ezt a helyzetet egyfajta öniróniával kezelné a második regény (a nyolcadik fejezetnek az is a címe, hogy *minden csak ismétlődik, újra meg újra*). A regény egyik kritikusa, Pécsi Györgyi meg is jegyzi, hogy az Ön prózájától nem idegen a posztmodern regénypoétika. Mennyire találja helytállónak ezt a megállapítást a *Fábíán Marcell és a táncoló halál* kapcsán?**

✔ A posztmodernség a második regénynek már a legelején tetten érhető, a Jókai-jelenetben. Jókai gyakorlatilag definiálja Marcellt, korunk hőségének nevezi. Ez is posztmodern eszköz, egy kis kiszólás. Történelmi regényekben nem nagyon szeretek ilyesmit alkalmazni, de itt ez a hangnem tűnt megfelelőnek. Kétségtelen, hogy a második kötetben több az irónia is. Nem az én dolgom megítélni, de úgy érzem, hogy a második kötet kicsit könnyedebb is. Persze, vannak benne brutális gyilkosságok, de maga a légkör, hogy nyár van, lazább hangulatot kölcsönöz a történetnek. Az első regény komorabb, sötétebb, a személyes tragédia, a személyes motiváció, az apakeresés depresszívebb világot teremt. Ezt az atmoszférát elrontotta volna az irónia. A második kötet könnyedsége viszont hozta magával az iróniát. Pécsi Györgyi megállapítása helytálló, a második Fábíán Marcell-regényre jellemző a posztmodern regénypoétika. De ez nem egy előre elhatározott dolog. Általában nem is tudok úgy írni, hogy előre eldöntöm: ez most egy posztmodern regény lesz. Inkább azt mondanám, írás közben a történet elindul egy irányba, én pedig megyek utána, próbálok terelgetni. Számptalan lehetőség jelentkezik,

ösvények nyílnak írás közben, ezek közül próbálom a leginkább megfelelőt kiválasztani, ami továbbviszi a sztorit. Ez néha megköveteli a posztmodernséget, máskor pedig nem.

➤ **Miért éppen Jókai? Van valamilyen kitüntetett helye az Ön pályáján? Azért is fontos a magyar krimi kapcsán ez a kérdés, mert mintha a tágan értett magyar bűn(ügyi) irodalom befogadta volna Jókai alakját: Móricz betyártörténeteiben, Cserna-Szabó András *Sömmijében* is megjelenik.**

✔ Lehet, hogy sok író társam nem fog velem egyetérteni, de szerintem a magyar írók apafigurája Jókai. A szememben egy elérhetetlen helyre tornászta fel magát. Írt száz regényt vagy százhuszat – pontosan nem is tudom. A szerepeltetése a *Táncoló halál*ban egy főhajtás, annak elismerése, hogy minden magyar prózaíró atyja Jókai. Mindent megírt, amit utána száz évvel írogatunk. Lehet, hogy nem a legmodernebb, bár néha nagyon is újszerű eszközökkel – csak azt néha nehezen ismerjük be.

A másik oka a választásnak: amikor 2017-ben írtam a regényt, a feleségem, aki az egyetemen tanít, éppen Jókait olvasott agyba-főbe. Így én is kedvet kaptam, jó pár regényét végigolvastam, némelyiket újra. Ez idő tájt Jókai szinte mindennap téma volt nálunk. Kiderült, hogy Jókainak volt Abáziában egy nyaralója, a forrásban viszont kérdéses maradt, hogy járt-e ott az író 1903 nyarán. Egyesek szerint igen. Ez egy magas labda volt. Ekkor már elkezdtem a történetben a fiumei szálát. Arra gondoltam, ha Jókai elméletileg lehetett is a szomszédban, akkor ezt nem szabad kihagyni.

Jókai annak is jó eszköze volt, hogy fölvezoljam az első rész szálait. A *Táncoló halál* előtt nem írtam sorozatot, dilemmában voltam, hogy belekezdjek-e a második kötetbe. Ennél már kétféle olvasóval kellett számolni: azzal, aki ismeri az első regény cselekményét, és azzal, aki nem. Megfontoltan kellett adagolni a visszautalásokat is: ezek ne legyenek közhelyesek, ne legyenek szájbárogások; aki olvasta az elsőt, ne érezze úgy, hogy még egyszer végig kell hallgatnia. Jókai ennek a fellelevenítésnek volt jó eszköze. Így ezt nem a narrátornak kellett megtennie. Mindig azon igyekszem, hogy a regényeimben a narrátort háttérbe szorítsam. Lehetőleg a szereplők és a cselekmény beszéljen. Próbálom elkerülni, hogy az írásaimban egy mindentudó narrátor legyen kitapintható.

➤ **Bűnügyi regényei előzményeit, intertextusait elemezve a kritika elsőként Baráth Katalin, Kondor Vilmos és Csabai László történelmi krimijeit említi. Ezek a könyvek mennyire jelentettek inspirációt a munka során?**

✔ Megmondom őszintén, ezek a regények nem nagyon hatottak rám, egy részüket nem is olvastam. Tudtam róluk, de nem forgattam a köteteket. Akunyin *Fandorinjai* viszont inspirációt jelentettek. De még egyszer hangsúlyoznám, nem a krimi felől közelítettem a történethez. Egy szövegmorzsám volt, egy vacsorajelenet, ami részben bele is került a regénybe – ebből alakult ki a bűnügyi szál. Egy krúdys, kosztolányis hangulat volt végig bennem. A hatásokat nem is lehet teljesen szétszálazni. Az emberi agy huncut teremtmény, néha nem is vesszük észre, hogy olyasmit írunk, ami már megvan bennünk, mégis azt hisszük, hogy mi fedeztük fel. Irodalmi művek mellett filmeket is biztosan lehetne említeni. Vizuális típus vagyok, mindig is törekedtem arra, hogy vizuálisan jelenítsem meg a dolgokat. Ezért szeretem a leírásokat, a precízen kidolgozott jeleneteket, dialógusokat. Látni szeretem magam előtt azt, amit leírok. Rajzolni kell a szöveggel, nemcsak pingálni, húzni a festékeket.

➤ **Első történelmi krimije, a *Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja* végén szinte az összes történetiszál elvarrta, a szöveg lezárása nem vetítette előre a regény folytatását. Olvasói megkezdésekre, kérésekre – és a magyar krimirajongók örömeire – mégis továbbszötte a cselekményt, így született meg a *Fábián Marcell és a táncoló halál*. Ennek a regénynek a befejezése jóval nyitottabb, mint az elsőé. Várható újabb Fábián Marcell-történet?**

✔ Egyet mindenképpen írok még, már csak azért is, mert erre egyezségem van a kiadóval. Hogy lesz-e negyedik, azt nem tudnám megmondani. Az első kötet után nem volt folytatási szándékom, de valóban, a kéréseknek, nyomásnak engedve belevágtam a második történetbe. Ez már a folytatásos regény eszköztárával lett megalkotva. Itt már szem előtt tartottam azt a lehetőséget, hogy akár egy harmadik regény is születhet. Az alkotásnak ezen a pontján azt mondanám, a harmadik regény készülget. Általában utólag találom ki a regényeim címét, de ennek már most megvan: *Fábián Marcell és a jerikói rózsa*. Az első Fábián Marcell-történet egy városi regény, a másodikban több az utazás. Egyelőre a harmadik története egy akváriumregényéhez hasonlít, nem lesz benne sok mozgás, a szereplők nem ugrálnak hintóról hintóra, nem rohángásznak városból városba. Zártabb közösségben játszódik majd, mint a korábbi két regény. Jön a hó, a tél megint, a helyszín egy behavazott kúria lesz. Legalábbis jelen állás szerint efelé halad a történet. De ha megnyílik egy ösvény, ami másfelé terel, akkor minden megváltozhat.